



אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ח

תשע"ג

חפ"ק 448

על כן נקוה לך ה' אלוקינו

הציפייה לישועה

תפילת "עלינו לשבח" נאמרת בסוף תפילת שמונה עשרה בכל יום ובמוסף של ימים נוראים. לפי המסורת, חוברת תפילה זו על ידי רב בבבל ונאמרה רק במוסף של ימים נוראים. בימי הביניים הוכנסה התפילה גם להיות נאמרת בכל יום בסוף כל תפילה. יש מסורת עתיקה (ספר "כל בו", סימן טז) לגבי זמן חיבור תפילת "עלינו לשבח", שם כתוב: "ושמעתי שיהושע תיקנו בשעה שכבש יריחו".

תפילה זו מתחלקת לשני חלקים עיקריים. בחלק הראשון אנו מביעים את החובה המוטלת עלינו "לשבח לאדון הכל" הלשון היא לשון הווה ועבר וההתייחסות לקב"ה היא בצורת נסתר; בחלק השני, "ועל כן נקוה" מובעת התקווה הגדולה לעתיד האנושות כשהאלילות תחלוף מהארץ וגם רשעי הארץ יעזבו את רשתם ויפנו אל ה' שיהיה מלך על כל הארץ. בחלק זה מדברים בציפייה אל העתיד והפנייה לה' היא בצורת נוכח: "על כן נקוה לך...". בחלק זה יש תיאורים של פעולות אקטיביות שיינקטו: להעביר גילולים, לתקן עולם, יכרעו ויפלו וכו'.

התקווה והציפייה משמשות במקורות כמילים נרדפות, כמו בתפילת שמונה עשרה (הברכה החמש עשרה), "כי לישועתך קווינו כל היום ומצפים לישועה". "תקווה היא הרצון שתתגשם במציאות התרחשות שהאדם רוצה בקיומה. היא כוללת רגש של ציפייה ורצון להתרחשותו של דבר מה" (ויקיפדיה). כלומר באמרנו "על כן נקווה" זהו למעשה ביטוי של ציפייה לישועה.

בגמרא, שבת לא ע"א כתוב: "בשעה שמכניסין אדם לדין [בעולם הבא] אומרים לו: "נשאת ונתת באמונה? קבעת עיתים לתורה? עסקת בפריה ורביה? צפית לישועה? פלפלת בחכמה? הבנת דבר מתוך דבר?" מהאמור בתפילת שמונה עשרה משתמע כי התקווה והציפייה הן עניין כללי, לאומי (על כן "נקווה" לישועתך, קיווינו, מצפים וכו'). מהגמרא משתמע כי החובה לצפות לישועה מוטלת על כל אדם ואדם והוא עתיד לתת על כך את הדין בעולם הבא.

מעניין לראות שגם בפסיכולוגיה המודרנית יש הכרה בחשיבות העצומה של התקווה והציפייה.

ויקטור פראנקל, מייסד אסכולת הלוגותרפיה, מצטט את הפילוסוף ניטשה שקבע: "מי שיש לו איזה למה יוכל לשאת כמעט כל איך". כלומר כאשר יש לך מטרה שאתה שואף אליה תוכל להתמודד עם קשיים ועם תלאות הדרך. ויקטור פראנקל, בספרו "האדם מחפש משמעות", שחזר את התקופה הקשה מנשוא שעברו הוא וחבריו במחנות ההשמדה ולמד תובנות חשובות מאוד על הטבע האנושי. הוא כותב:

אסיר שעבדה אמונתו בעתיד-גורלו נחתם. משאבדה האמונה בעתיד, בטלה גם אחיזתו הרוחנית, הוא נידרדר וסופו ניוון הגוף והנפש. כל נסיון להשיב לאסיר המחנה את כוחו הפנימי צריך היה להציב לפניו איזו מטרה, תקוה לעתיד.

משמע מכאן שהציפייה לישועה היא דבר חשוב מאוד בפני עצמו. הציפייה היא חיונית לקיומו של האדם.

הרב קוק זצ"ל, בסידורו עולת הראי"ה (חלק א, עמ' רעט), עוסק ישירות במונח ציפייה לישועה ומגדיר את משמעותה של הציפייה:

והציפייה כוללת שימת עין תדירית גם באין שום הכרה גלויה חיצונית אל הישועה כמו שהמצפה עומד על המשמר ימים על שנה, לפעמים גם באין לפניו דבר מחדש ולא יעזוב עמדתו. ועוד כלול בזה-שבכל עת מצוא של איזו הערה שיראה שראוי לעשות איזה דבר לישועה יחיש פעולתו ולא יעזוב, כמו המצפה בראותו שבאה שעת מעשה, לבריהא או להגנה מאויב עליו החובה לעשות מה שדרוש לטובת המצב.

הרב מגדיר שהציפייה לישועה איננה המתנה פסיבית כפי שהיינו יכולים לחשוב, אלא משלבת בתוכה המתנה דרוכה יחד עם נכונות למעשה. הישועה תוכל לבוא לאדם רק כשהוא יקבל על עצמו אחריות אישית לגאולתו/ישועתו. ואכן בחלק של "עלינו לשבח" שבו יש התייחסות לציפייה זו ("יעל כן נקווה לך") מופיעים כאמור פעלים רבים, דבר העולה בקנה אחד עם גישתו של הרב קוק בדבר הצורך בעשייה אקטיבית. בסיפור מגילת אסתר, שכולו גאולה שמימית וישועה בלבוש "טבעי", ניתן למצוא רעיון דומה לגישה הנ"ל של הרב קוק.

לאורך כל סיפור המגילה הקב"ה מקדים תרופה למכה. אסתר נבחרת למלכה בטרם גזרת ההשמדה, מרדכי נכתב בספר הזיכרונות עוד לפני עליית המן לגדולה וכו'. המקום היחיד בסיפור הנראה תלוי אך ורק בהשתדלות האנושית הוא כאשר מרדכי דורש מאסתר להיכנס אל המלך אף על פי שלא נקראה אליו מזה שלושים יום. מרדכי מבין שציפייה פסיבית לישועה אינה מספיקה. הקב"ה משאיר מקום להשתדלות האנושית ולכן מדרבן את אסתר לקחת חלק פעיל בתהליך הישועה.

לאור כל האמור ניתן אולי להבין את תפילת עלינו לשבח באור חדש. החלק הראשון מכיר באלוקיות של הקב"ה והיותו בורא העולם ומלך יחיד על העולם. חלק זה מסתיים בפסוק מן התורה, "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ד' הוא האלו-קים בשמים ממעל...". החלק השני של התפילה פותח בו"ו החיבור, "ועל כן נקווה לך". כלומר על הבסיס המוצק הזה של אמונה בה' מבוססת הציפייה המובעת בחלק זה לעתיד האנושות ולתיקון עולם במלכות שדי, בין השאר על ידי פעולות אקטיביות של האדם.

גב' מרים רוזנבאום

מרצה בהתמחות לחינוך חברתי קהילתי

מקורות:

"נתיב בינה", הרב יששכר יעקובסון

סידור "עולת הראי"ה"

משיעורי הרב אביחי קצין

"האדם מחפש משמעות" מבוא ללוגותרפיה, ויקטור פראנקל

פרשת אחרי-מות קדושים

ובקדושתם הרבה אין היין משפיע עליהם. כנ"ל גם לגבי הבגדים. לטענתם, הבגדים הם מעין מיגון מפני עוצם הקדושה שחשבו שלא תזיקם. למעשה רצו להיות "סולם שראשו מגיע השמימה" גם אם אינו מוצב ארצה, גם אם אין דרך לרדת חזרה. ניצנים לכך נראו במעמד הר סיני שהבינו כי אצלם האכילה והשתייה מהוות חלק בלתי נפרד ממערך הקדושה ואין להן כל קשר לעולם שלמטה.

ובאמת, אדם צריך להיות כסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. חז"ל אמרו כי ארבעה נכנסו לפרדס ורק רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום. אכן רבי עקיבא היה היחיד שיצא בשלום, אך מדוע נמנה כמי שלבדו נכנס בשלום? הרי כולם נכנסו בשלום, ולפחות בן זומא שכמו נדב ואביהו הציץ ומת ועליו נאמר "יקר בעיני ה' המותה לחסידיו". אלא שמי שאינו מסוגל לצאת בשלום, מי שאין סולמו מוצב ארצה, גם אם ראשו באמת מגיע השמימה אין זה נקרא שנכנס בשלום. להיכנס נכנסים רק אם יש דרך ברורה ומסודרת גם לרדת חזרה לעולם המעשה.

משה רבנו, הנביא הגדול מכולם, היה העניו הגדול מכולם. אפשר לראות אצלו שכמו שהדרך להר חורב הובילה בעקבות כבש קטן שמשוה רבנו דאג לו, כך גם דרכו לפסגה לא ניתקה אותו מכל אדם בישראל. לכן ביקש משה מהקב"ה בשעה שחיפש ממשיך דרך: "יפקוד ה' אלוקי הרוחות איש על העדה", שדרשו חז"ל כי ביקש איש שידע לילך לרוחו של כל אחד ואחד ממש כסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

זו היא נקודה חשובה ביותר לאדם הרוצה לעלות מעלה מעלה במעלות התורה: שיעלה מדרגה אחר מדרגה בלי לקפוץ ושיגרום שכל מדרגה תהיה יסוד וקרקע להמשך העבודה. מתוך כך יהיה כסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

(מבוסס על מאמר של הרב מרדכי נויגרובל)

רבקה ציון

סטודנטית בהתמחויות

לתושב"ע ולחינוך חברתי קהילתי

להתקרב אבל בזהירות

"וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרון בקרבם לפני ה' וימותו"

נשאלת השאלה: הרי כתוב, "בקורבי אקדש", שמשמע שנדב ואביהו היו מיוחדים לפני הקב"ה. מעבר לכך, הרי לפי המדרש משה אמר לאהרון אחיו שבניו היו גדולים יותר מהם.

בעלי התוספות (יומא נג ע"א, ד"ה "שהורו") מביאים מספר תשובות לשאלה זו:

1. "מסיני נטלו" – שנענשו עבור חטא אהרן אביהם בעשיית העגל הזהב בהר סיני
2. שתויי יין נכנסו
3. מחוסרי בגדים נכנסו
4. שצפו להחליף את משה ואהרן – "שאמרו מתי ימותו שני זקנים הללו"

לעומת דברי התוספות כתוב בתורה בפשטות: "בקרבם לפני ה' וימותו". ומסביר האור החיים הקדוש:

דיבר ה' למשה דרך מיתתן שהיתה על זה הדרך בקרבם לפני ה', פירוש שנתקרו לפני אור העליון בחיבת הקודש ובוזה מתו, והוא סוד הנשיקה, שבה מתים הצדיקים, והנה הם שוים למיתת כל הצדיקים, אלא שההפרש הוא שהצדיקים הנשיקה מתקרבת להם ואילו הם נתקרבו לה', והוא אומרו בקרבם לפני ה', ואומרו "וימותו" בתוספות וא"ו, רמז הכתוב הפלאות חיבת הצדיקים שהגם שהיו מרגישים במיתתם, לא נמנעו מקרוב לדביקות נעימות עריבות ידידות חביבות חשיקות מתיקות עד כלות נפשותם מהם, והבן וכו'.

יוצא אם כן שנדב ואביהו התקרבו ל"חיבת הקודש" בידיעה שהם הולכים למות. וקשות לנו כל התשובות לעיל, אלא שההסבר של האור החיים כולל את כל התשובות שהוזכרו. מתוך גדלותם חשבו את עצמם מתאימים להחליף את משה ואהרן ולכן הרשו לעצמם להורות הלכה. מתוך כך חשבו שאיסור שתיית יין אינו תקף לגביהם

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

מדבריו לפרשת קדשים קדושה

ברוריה מכמן

חז"ל מגדירים: "קדוש לעולם קיים". קדושה אינה ביטול מציאות או שלילתה, אדרבה, גבורת מציאות ושלמות מציאות היותר גדולה. בהפטרות יום הכיפורים אנו קוראים: "הכזה יום אבחרהו, יום ענות אדם נפשו, הלכף כאגמן ראשו?", שהוא היפך מגבורה ושלמות מציאות. וכן מתברר ב"מסילת ישרים" בפרק על קדושה, שהאדם הקדוש הוא האדם היותר שלם, עד שגם כל הגשמיות שלו, מאכלו ומשתהו הם קדושה. במסכת תענית מופיעה התנגדות של חז"ל לתעניות, לסיגופים ולמיעוט אכילה. אדרבה, "לעולם ימוד אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו, שנאמר: 'בקרוב קדושי, ורש"י מסביר "כאילו כל מעיו קדוש ואסור להכחישו".

תלמיד חכם אחד צדיק ומתמיד שנמנע מארוחה, קיבל גערה בסגנון קצת מצחיק: "ליכול כלבא לשירותיה" – מה הרווח? כלב יאכל את סעודתו, את מה שחשב להרוויח! מיעוט גופניות אינו שלמות. הדבקות בתורה לא צריכה להתגלות במיעוט הגוף, אלא בשלמות היותר גדולה של הגופניות והרוחניות. קדושה אמיתית ענינה לרומם את ערך המציאות כולה. אצל השל"ה מופיע ביטוי חריף: "הגוף קודש והנשמה קודש קדשים". ערך המערכת הפסיכופיסיבולוגית של האדם מישראל – הוא כולו קודש! "קדשים תהיו" הוא ציווי אבל לפני כן הוא קביעות, החלטה וברכה. "קדשים תהיו כי קדוש אני" כי אתם דבקים בי ושייכים לי ו"קדוש אני ד' מקדשכם". אתם קדושים בעצם מציאותכם, וככל שאתם מכירים יותר שטבעם הוא קדושה טהרה וצניעות, כן מתמלאים אתם יותר בריאות נפשית וגופנית.

מתוך המציאות הכללית הזאת יש מקום לפרטי מצוות, לכן מופיע בפרשת קדושים שפע עצום של מצוות בין אדם למקום ובין אדם לחברו. מתוך היסודיות הטבעית השייכת לתכונת האופי של ישראל, ומתוך מציאותם הטהורה המיוחדת [...] נמשכת רשימה של פרטי המצוות המגלות מה הוא ישראל.

מתוך: שיחות הרב צבי יהודה – ויקרא, בעריכת הרב שלמה אבינר, ירושלים תשנ"ג, עמ' 181–183.